

Sosyal Bilgiler ve Toplum

Editörler:

Bilgin Ünal İBRET

Selahattin KAYMAKCI

Editörler: Prof. Dr. Bilgin Ünal İBRET - Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI

SOSYAL BİLGİLER VE TOPLUM

ISBN 978-605-69916-1-5

DOI 10.14527/9786056991615

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşabilmektedir.

I. Baskı: Aralık 2019, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi
Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B
0312 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 33365

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Yeni bilgiler ışığında dünya değiştikçe toplumların kendisini oluşturan bireylerden, bireylerin de içinde yaşadıkları toplumlardan beklentileri değişmektedir. İlk çağların avcı-toplayıcı toplumundan günümüzde akıllı topluma (Toplum 5.0) geçme sürecine kadar toplumların gelişim düzeyleri, sahip olduğu bilgi birikiminin yanında, yeniliklere açık olması ve bilgiyi kullanarak teknolojik ürün üretebilme becerisi düzeylerine göre belirlenmektedir. Bu nedenle dünyanın farklı coğrafyalarında toplumsal gelişim ve değişime ayak uyduran toplumlar modernleşip ekonomik açıdan zenginleşirken, değişim ve gelişime kapalı toplumlar geri kalmaktadır. Çağdaş toplumlarda, toplumları oluşturan bireyler kendilerini yöneten idarelerden, temel ihtiyaçlar, hak ve özgürlüklerin yanında, değişen yeni değerler silsilesi ve hizmetleri de içeren sürdürülebilir bir yaşam istemektedir. Toplumlar ise bireylerden genel manada kültürel aktarımın devamlılığını talep etmektedir. Bu durum birey ve toplumun inşası sürecinde sosyal bilgiler dersine önemli görevler yüklemektedir.

Sosyal bilgiler dersinin temel amacı, toplumsal yaşama katılım için gerekli olan bilgi, beceri ve değerleri içselleştirmiş, demokratik yaşam becerilerine sahip etkin vatandaşlar yetiştirmektir. Bu amaç doğrultusunda sosyal bilgiler dersi içeriğinde toplumbilim olarak da tanımlanan sosyoloji disiplinine ait birey, aile, toplum, grup, davranış, din, kültür, değişme, değerler, normlar ve kurallar gibi konulara yer verilmektedir. İşte elinizdeki bu kitap sosyal bilgiler ve toplum ilişkisinin bir ürünü niteliğindedir.

Sosyal Bilgiler ve Toplum kitabı toplam on üç bölümden oluşmaktadır. Bölümlerde sırasıyla Sosyal Bilgiler ile Sosyoloji, Kimlik, Kültür, Toplumsal Değişim, Toplumsal Olaylar/Sorunlar, Toplumsal Değerler, Çokkültürlülük, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Toplumsal Kurumlar, Toplumsal Örgütler, Gönüllülük, Dijital Toplum ve Küresel Eğitim ilişkisi işlenmiştir. Ayrıca içerikte ilgili bölümün 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'ndaki yeri de incelenmiştir.

Özellikle belirtmek isteriz ki bu kitap bir sosyoloji kitabı değildir, böyle bir iddiası da yoktur. Sosyal Bilgiler ve Toplum kitabında amaçlanan öncelikle alanda yeni konuların çalışılabileceğini göstermektir. Bilindiği gibi alanda sosyal bilgiler eğitimine yönelik pek çok kitap bulunmaktadır. Ancak sosyal bilgiler gibi geniş bir alanda daha farklı çalışmalar yapılabileceği de açıktır. Bu bağlamda elinizdeki kitapla sosyal bilgiler ile sosyal bilgilerin konu alanını oluşturan disiplinleri ilişkilendiren yayınların yapılmasına esin kaynağı olunacağına inanılmaktadır. Ayrıca kitabın diğer bir özelliği yazar kadrosunda genç bilim insanlarını barındırmasıdır.

Kastamonu Üniversitesi'nde sosyal bilgiler eğitimi alanında çalışan akademisyenlerle doktora öğrencilerinin bir arada olduğu kitap, alanda genç bilim insanlarını teşvik etme adına bu tür çalışmaların yapılması gerektiğini bir kez daha hatırlatmaktadır.

Bu vesileyle Sosyal Bilgiler ve Toplum kitabının araştırmacılara ve meslektaşlarımıza faydalı olmasını diler, kitabın yazılma ve yayınlanma sürecinde emeği geçen tüm bölüm yazarlarımıza ve Pegem Akademi Ailesi'nin kıymetli yönetici ve çalışanlarına çok teşekkür ederiz. Saygılarımızla,

Editörler

Prof. Dr. Bilgin Ünal İBRET

Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI

Kastamonu, Aralık 2019

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Prof. Dr. Bilgin Ünal İBRET - Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI

1. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Sosyoloji

Doç. Dr. Ersin TOPÇU - Kastamonu Üniversitesi

2. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Kimlik

Dr. Öğr. Üyesi Emine KARASU AVCI - Kastamonu Üniversitesi

3. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Kültür

Doç. Dr. Sibel OĞUZ HAÇAT - Kastamonu Üniversitesi

4. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Değişim

Dr. Öğr. Üyesi Erol ÇİYDEM - Kastamonu Üniversitesi

5. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Olaylar/Sorunlar

Dr. Öğr. Üyesi Serpil RECEPOĞLU - Kastamonu Üniversitesi

6. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Değerler

Bilim Uzmanı M. Talha ÖZALP - Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI - Kastamonu Üniversitesi

7. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Çokkültürlülük

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Öztürk AKCAOĞLU - Kastamonu Üniversitesi

Bilim Uzmanı İbrahim DEMİRBAŞ - Kastamonu Üniversitesi

8. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Arş. Gör. Esra KAPTAN İZMİR - Sinop Üniversitesi

Bilim Uzmanı Tuğba TURGUT - Kastamonu Üniversitesi

9. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Kurumlar

Bilim Uzmanı F. Betül DEMİR - Kastamonu Üniversitesi

Bilim Uzmanı Mehmet TATAN - Kastamonu Üniversitesi

10. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Örgütler

Arş. Gör. Abdulkerim DEMİR - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

11. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Gönüllülük

Dr. Öğr. Üyesi Melike FAİZ - Kastamonu Üniversitesi

12. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Dijital Toplum

Prof. Dr. Bilgin Ünal İBRET - Kastamonu Üniversitesi

Bilim Uzmanı Onur YILMAZ- Kastamonu Üniversitesi

13. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Küresel Eğitim

Bilim Uzmanı İnanç GENÇ - Kastamonu Üniversitesi

Bilim Uzmanı İdris KINASAKAL- Kastamonu Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM SOSYAL BİLGİLER VE SOSYOLOJİ

Özet.....	1
Giriş.....	2
1. Sosyal Bilgiler.....	2
2. Sosyoloji.....	4
2.1. Sosyoloji biliminin kurucusu.....	5
2.2. Bilim olarak sosyoloji.....	8
2.3. Çağdaş sosyolojinin ortaya çıkışı.....	10
2.4. Sosyolojinin amacı.....	11
2.5. Sosyolojin alt dalları.....	12
2.5.1. Bilgi sosyolojisi.....	12
2.5.2. Din sosyolojisi.....	12
2.5.3. Edebiyat sosyolojisi.....	13
2.5.4. Eğitim sosyolojisi.....	13
2.5.5. Ekonomi sosyolojisi.....	13
2.5.6. Hukuk sosyolojisi.....	13
2.5.7. Kent sosyolojisi.....	14
2.5.8. Köy sosyolojisi.....	14
2.5.9. Sanayi (endüstri-çalışma) sosyolojisi.....	14
2.5.10. Siyaset sosyolojisi.....	14
3. Sosyoloji ve Sosyal Bilgiler İlişkisi.....	15
3.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda sosyoloji.....	16
3.1.1. Programın özel amaçlarında sosyoloji.....	16
3.1.2. Programın öğrenme alanları ve kazanımlarında sosyoloji.....	17
3.1.3. Programın becerilerinde sosyoloji.....	25
3.1.4. Programın değerlerinde sosyoloji.....	25
3.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'nda sosyoloji.....	26
Sonuç.....	31
Kaynaklar.....	32

2. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE KİMLİK

Özet	37
Giriş.....	38
1. Kimlik ve Sosyoloji.....	39
2. Kimlik Kavramı	40
3. Kimlik Türleri	42
4. Kimliğin Önemi.....	44
5. Kimlik ve Sosyal Bilgiler İlişkisi	45
5.1. Dünyada sosyal bilgiler öğretiminde kimlik	49
5.2. Türkiye’de sosyal bilgiler öğretiminde kimlik	51
5.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda kimlik.....	53
5.3.1. Programın özel amaçlarında kimlik.....	53
5.3.2. Programın değerlerinde kimlik	55
5.3.3. Programın öğrenme alanı ve kazanımlarında kimlik.....	57
5.4. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı’nda kimlik	64
Sonuç.....	68
Kaynaklar.....	69

3. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE KÜLTÜR

Özet	73
Giriş.....	74
1. Kültür Kavramı.....	74
2. Kültürün Özellikleri.....	78
3. Kültüre İlişkin Bazı Kavramlar	80
4. Kültürel Süreçler.....	82
5. Kültür ve Toplum İlişkisi.....	83
6. Kültür, Eğitim ve Sosyal Bilgiler İlişkisi	84
6.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda kültür	86
6.1.1. Programın özel amaçlarında kültür	88
6.1.2. Programın öğrenme alanı, kazanım, beceri ve değerlerinde kültür	88
6.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı’nda kültür	91
Sonuç.....	93
Kaynaklar.....	94

4. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Özet	95
Giriş	96
1. Toplumsal Değişim Kavramı	97
2. Melez Toplumda Melez Bir Çalışma Alanı: Toplumsal Değişim Bağlamında Sosyal Bilgilerin Tarihsel Arka Planı	98
3. “Yeni” Dönemde Sosyal Bilgilerin “Yeniden” Dizayını.....	102
4. Toplumsal Değişim ve Sosyal Bilgiler İlişkisi	108
4.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda toplumsal değişim	110
4.1.1. Programın özel amaçlarında toplumsal değişim	110
4.1.2. Programın becerilerinde toplumsal değişim.....	111
4.1.3. Programın öğrenme alanları ve kazanımlarında toplumsal değişim ..	112
4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programında toplumsal değişim.....	113
Sonuç.....	115
Kaynaklar.....	118

5. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE TOPLUMSAL OLAYLAR/SORUNLAR

Özet	121
Giriş	122
1. Toplumsal Olay/Sorunlar ve Sosyal Bilgiler İlişkisi	125
1.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda toplumsal olay/sorunlar	128
1.1.1. Programın özel amaçlarında toplumsal olay/sorunlar	128
1.1.2. Programın öğrenme alanlarında toplumsal olay/sorunlar	129
1.1.3. Programın kazanımlarında toplumsal olay/sorunlar	131
1.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı’nda toplumsal olay/sorunlar	136
Sonuç.....	140
Kaynaklar.....	140

6. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE TOPLUMSAL DEĞERLER

Özet	143
Giriş.....	144
1. Değer Kavramı.....	144
2. Değer Eğitimi.....	145
3. Toplumsal Değerler.....	147
4. Toplumsal Değerler ve Sosyal Bilgiler İlişkisi.....	149
4.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda toplumsal değerler	151
4.1.1. Programın özel amaçlarında toplumsal değerler	151
4.1.2. Programın uygulamada dikkat edilmesi gereken hususlarında toplumsal değerler	152
4.1.3. Programın değerlerinde toplumsal değerler	154
4.1.4. Programın öğrenme alanlarında toplumsal değerler.....	155
4.1.5. Programın kazanımlarında toplumsal değerler.....	155
4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'nda toplumsal değerler	161
Sonuç	163
Kaynaklar.....	164

7. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Özet	167
Giriş.....	168
1. Kültürel Çeşitlilik ve Çokkültürlülük	168
2. Çokkültürlülük Kavramı ve Çokkültürlü Eğitim	169
2.1. Çokkültürlülüğün boyutları	171
2.2. Çokkültürlü eğitimin hedefleri ve ilkeleri	173
2.3. Çokkültürlü eğitimin boyutları.....	178
2.4. Çokkültürlü eğitim programı ve çokkültürlü eğitim uygulamaları	181
2.5. Çokkültürlü öğretmen eğitimi ve çokkültürlü yeterlik.....	184
3. Türkiye'de Çokkültürlü Eğitim	189
4. Çokkültürlülük, Çokkültürlü Eğitim ve Toplum	192
5. Çokkültürlülük ve Sosyal Bilgiler İlişkisi	193
5.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda çokkültürlülük.....	194
5.1.1. Programın özel amaçlarında çokkültürlülük:	194

5.1.2. Programın beceri ve değerlerinde çökkültürlülük	194
5.1.3. Programın öğrenme alanları ve kazanımlarında çökkültürlülük.....	195
5.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'nda çökkültürlülük.....	199
Sonuç.....	201
Kaynaklar.....	203

8. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ

Özet	209
Giriş.....	210
1. Eşitlik ve Ayrımcılık.....	211
2. Cinsiyetçilik (Cinsiyet Ayrımcılığı) ve Cinsiyetçilik Türleri.....	212
2.1. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının ayrımı.....	213
2.2. Toplumsal cinsiyet rolleri.....	215
3. Cinsiyet Eşitsizliği ve Toplum.....	217
3.1. Aile hayatında cinsiyet eşitsizliği	220
3.2. İş ortamında cinsiyet eşitsizliği	221
3.3. Eğitimde cinsiyet eşitsizliği.....	222
4. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Sosyal Bilgiler İlişkisi.....	224
4.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ..	225
4.1.1. Programın özel amaçlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliği	225
4.1.2. Programın değerlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği.....	226
4.1.3. Programın becerilerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği.....	226
4.1.4. Programın öğrenme alanları ve kazanımlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliği	228
4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'nda toplumsal cinsiyet eşitsizliği.....	229
Sonuç.....	231
Kaynaklar.....	233

9. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE TOPLUMSAL KURUMLAR

Özet	237
Giriş.....	238
1. Toplumsal Kurumların Tanımı, Amacı ve Türleri	238
1.1. Toplumun temeli olarak aile kurumu.....	241
1.2. Toplumsal bir kurum olarak ekonomi	242
1.3. Toplumsal bir kurum olarak din	243
1.4. Toplumsal bir kurum olarak eğitim.....	243
1.5. Toplumsal bir kurum olarak siyaset	244
1.6. Toplumsal bir kurum olarak hukuk.....	245
2. Toplumsal Kurumlar ve Sosyal Bilgiler İlişkisi	246
2.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda toplumsal kurumlar	248
2.1.1. Programda toplumsal bir kurum olarak aile.....	248
2.1.2. Programda toplumsal bir kurum olarak din.....	250
2.1.3. Programda toplumsal bir kurum olarak eğitim:.....	251
2.1.4. Programda toplumsal bir kurum olarak ekonomi	254
2.1.5. Programda toplumsal bir kurum olarak hukuk.....	257
2.1.6. Programda toplumsal bir kurum olarak siyaset	261
2.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretmenliği Lisans Programı'nda toplumsal kurumlar	264
Sonuç.....	266
Kaynaklar.....	268

10. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE TOPLUMSAL ÖRGÜTLER

Özet	273
Giriş.....	274
1. Örgüt.....	274
1.1. Örgütlerin ortaya çıkışındaki nedenler.....	275
1.2. Örgüt türleri.....	276
1.2.1. Formel ve enformel örgütler	277
1.2.2. Birincil ve ikinci örgütler.....	277
1.2.3. Dikey ve yatay örgütler:	278
1.3. Örgütün kaynakları	278

1.4. Örgüt kültürü	279
1.5. Örgüt iklimi	279
1.6. Örgüt kimliği	280
2. Toplumsal Örgütler	280
2.1. Vakıf.....	283
2.1.1. Türk Medeni Kanunu'ndan önce kurulmuş vakıflar.....	285
2.1.2. Türk Medeni Kanunu'na göre kurulan vakıflar	286
2.2. Sendika	286
2.3. Dernek.....	289
2.4. Oda.....	291
3. Toplumsal Örgütler ve Sosyal Bilgiler İlişkisi	292
3.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda toplumsal örgütler.....	293
3.1.1. Programın özel amaçlarında toplumsal örgütler.....	293
3.1.2. Programın uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlarında toplumsal örgütler.....	293
3.1.3. Programın becerilerinde toplumsal örgütler	293
3.1.4. Programın değerlerinde toplumsal örgütler	294
3.1.5. Programın öğrenme alanlarında toplumsal örgütler.....	295
3.1.6. Programın kazanımlarında toplumsal örgütler.....	295
3.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'nda toplumsal örgütler	297
Sonuç.....	298
Kaynaklar.....	299

11. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE GÖNÜLLÜLÜK

Özet	303
Giriş.....	304
1. Gönüllülük Kavramı	305
2. Gönüllüğün Çeşitleri	306
3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllülük	309
4. Üniversiteler ve Gönüllülük	311
5. Gönüllülük ve Sosyal Bilgiler İlişkisi	313
5.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda gönüllülük	315
5.1.1. Programın özel amaçlarında gönüllülük.....	315

5.1.2. Programın beceri ve değerlerinde gönüllülük	316
5.1.2. Programın öğrenme alanları ve kazanımlarında gönüllülük.....	316
5.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'nda gönüllülük.....	317
Sonuç.....	320
Kaynaklar.....	321

12. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE DİJİTAL TOPLUM

Özet	325
Giriş.....	326
1. Yeni Toplum Düzeni: Dijital Toplum	326
2. Dijital Toplumun Yapıtışı Olarak Dijital Vatandaş.....	330
2.1. Dijital vatandaşlığın boyutları.....	332
2.2. Dijital iletişim	333
2.3. Dijital erişim	333
2.4. Dijital sağlık	334
2.5. Dijital ticaret.....	334
2.6. Dijital etik.....	334
2.7. Dijital kanun.....	335
2.8. Dijital gizlilik ve güvenlik	336
2.9. Dijital hak ve sorumluluklar.....	337
2.10. Dijital okuryazarlık.....	337
3. Dijital Vatandaşlık ve Eğitim	338
4. Dijital Vatandaşlık ve Sosyal Bilgiler İlişkisi.....	340
4.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda dijital vatandaşlık	340
4.1.1. Programın özel amaçlarında dijital vatandaşlık	340
4.1.2. Programın uygulamada dikkat edilmesi gereken hususlarında dijital vatandaşlık.....	341
4.1.3. Programın beceri ve değerlerinde dijital vatandaşlık	341
4.1.4. Programın öğrenme alanları ve kazanımlarında dijital vatandaşlık....	342
4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'nda dijital vatandaşlık	343
Sonuç.....	345
Kaynaklar.....	346

13. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE KÜRESEL EĞİTİM

Özet	351
Giriş.....	352
1. Küreselleşme Kavramı	353
2. Küreselleşme ve Eğitim	355
3. Küresel Eğitim.....	358
4. Küresel Eğitim ve Sosyal Bilgiler İlişkisi	362
4.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda küresel eğitim	367
4.1.1. Programın özel amaçlarında küresel eğitim	368
4.1.2. Programın becerilerinde küresel eğitim	368
4.1.3. Programın değerlerinde küresel eğitim	369
4.1.4. Programın öğrenme alanlarında küresel eğitim.....	370
4.1.5. Programın kazanımlarında küresel eğitim.....	372
4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'nda küresel eğitim	378
Sonuç.....	385
Kaynaklar.....	385
Yazarlar Hakkında	391

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE SOSYOLOJİ

Doç. Dr. Ersin TOPÇU - Kastamonu Üniversitesi

“Beşer cinsi için içtimâî hayat bir zarurettir.”

İbn-i Haldun

Özet

Sanayi Devriminin etkisiyle 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa ve ABD’de, 1950’lerden itibaren de Türkiye’de başlayan köyden kente göç ve onun doğurduğu ağır sosyolojik problemler, devletlerin eğitim üzerine ciddi şekilde odaklanmalarına sebep olmuştur. Bu süreçte ABD, diğer devletlerden farklı bir adım atarak 1916’da tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş sosyal bilgiler adlı yeni bir dersin okullarda okutulmasına karar vermiştir. 1950’lerden sonra benzer sorunları yaşamaya başlayan Türkiye de temel amacı, içinde yaşadığı topluma ve küreselleşme çağına uygun etkin bireyler yetiştirmek olan bu dersin 1968’de ilk defa ilkokullarda, 1998’den itibaren de kalıcı olarak ortaokullarda okutulmasına karar vermiştir. Sosyal bilgiler dersi, zaman içerisinde nitelik ve nicelik itibarıyla hızla artan amaçlarını gerçekleştirebilmek adına tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin yanı sıra, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi diğer sosyal bilimleri de disiplinlerarası bir biçimde kendi çatısı altına toplamak ihtiyacı hissetmiştir. Bunlar içerisinde sosyolojinin yeri ise diğerlerinden oldukça ayrıdır. Zira köyden kente göçün sonucunda ortaya çıkan problemlerin çözümü iddiası ile oluşturulan bu dersin adının belirlenmesinde dahi sosyoloji [sociology] kelimesinin kökünden [social] ilham alınması dikkate değerdir. Sadece bu açıdan bakıldığında dahi çalışma alanının sınırlarını tamamen toplum kavramının belirlediği sosyoloji ile içeriğini bu bilim dalının ilgilendiği topluma uyumlu bireyler yetiştirmek üzere düzenleyen sosyal bilgiler dersi arasındaki ilişkinin oldukça güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu ilişkiyi daha da somutlaştırmak adına yapılan bu çalışma da öncelikle sosyoloji ve sosyal bilgiler dersi tanıtılmış ardından da sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile sosyal bilgiler eğitimi lisans programı derinlemesine incelenerek sosyoloji ile bağlantıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Giriş

İnsanoğlunun kendisinin dışındaki bireylerle bir arada yaşaması, farklı ihtiyaçlarının karşılanabilmesi adına bir zarurettir. Bu şekilde meydana gelen birliktelikler, hayatın her anında bireyi çepeçevre saran, son derece girift bir yapıya sahip toplum denilen sistemin oluşmasına neden olmaktadır. Bu yapı, kendisini oluşturan farklı özelliklere sahip bireylerin, kendilerinin bizzat karşılayamadıkları ihtiyaçlarını karşılarken, onlara da varlığının sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi adına bazı sorumluluklar yüklemektedir. Bir arada yaşamanın gerekleri olan bu sorumluluklar, toplumun yapısı itibarıyla her daim karşı karşıya kaldığı değişimlerin doğru bir şekilde yönetilebilmesinde ve karşılaşılan sorunların çözümünde son derece önemli bir rol oynamaktadır. Fakat bu süreçte asıl önemli olan, söz konusu toplumu daha iyi tanımak, tanımlamak ve bu bilgiler ışığında bireyi o topluma uyumlu hale getirmektir. İki aşamalı bu süreçte ilk görev, kendisini, toplumu her anlamda anlamaya ve anlamlandırmaya adanmış sosyolojinin iken; ikinci görev, bu bilim dalının tanımladığı o topluma uyumlu bireyler yetiştirerek, söz konusu yapının sağlıklı bir şekilde devamını amaçlayan sosyal bilgiler dersine düşmektedir. Sadece bu açıdan bakıldığında dahi sosyoloji bilimi ile sosyal bilgiler dersi arasındaki ilişkinin ne kadar kuvvetli olduğu aşikârdır. Tartışmalı olsa da mevcut bilgiler ışığında kurucusu olarak 14. yüzyılda yaşayan İbn-i Haldun'u telif edebileceğimiz sosyoloji bilimi ile ilk defa 1916'da ABD'de okutulmaya başlayan sosyal bilgiler dersi arasındaki bu münasebetin derinlemesine incelenmesi adına öncelikle bu kavramların ifade ettiği anlamların ortaya çıkarılması elzemdir.

1. Sosyal Bilgiler

“Sosyal Bilgiler” kavramı ilk kez 1892 yılında milli toplum anlayışını oluşturmak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri Millî Eğitim Konseyi tarafından kullanılmış ve 1916 yılına gelindiğinde de programı, tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinden oluşan sosyal bilgiler dersi okutulmaya başlanmıştır (Güngördü, 2001). ABD Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi [National Council for the Social Studies-NCSS] tarafından kısaca; “Konusu doğrudan doğruya topluma ve insana dair bilgiler” olarak tanımlanan sosyal bilgiler dersinin amacı; İnsan topluluklarının, içinde yaşadıkları dünya ve halk hakkındaki anlayışlarını genişletmek amacıyla sosyal görüşlerinin gelişmesini sağlamak ve dolayısıyla demokratik yaşantının kıymetini bilen iyi vatandaşlar yetiştirmektir (Moffatt, 1957; Sever, 2015).

Bu dersin ortaya çıkışındaki temel gerekçe, 19. yüzyıl sonunda Amerikan toplumunda artan sosyal, kültürel ve ekonomik problemlerdir. Özellikle sanayileşme ile başlayan ve o dönemde hızla artan köyden kente göçün sonucunda, kentlerde

oluşan yeni toplumsal yapı, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Zira o güne kadar kırsalda kendi müstakil evlerinde birbirlerinin yaşam alanlarına müdahale etmeden rahat bir şekilde yaşayan insanlar, şehirlere geldiklerinde, apartmanlarda ya da birbirine bitişik evlerde yaşamak zorunda kalmış, daha da kötüsü kendi işinin patronluğundan, sıkı kuralların uygulandığı fabrikalarda ya da atölyelerde ücretli işçi konumuna düşmüşlerdir. Bu ve bunun gibi birçok neden, yaşamları hızlı ve köklü bir şekilde değişen insanların, bir arada sorunsuz bir şekilde yaşamalarının önündeki en önemli engeller olmuştur. Söz konusu değişimin neden olduğu toplumsal yapıdaki bu karmaşanın, o güne kadar görülmemiş biçimde sorunlara sebep olması, devletlerin başta eğitim olmak üzere birçok konuda yeni arayışlara girmesine sebep olmuştur. Bu süreci en hızlı ve sarsıcı şekilde yaşayan devletlerden birisi olan ABD, 1916'da sosyal bilgiler adı altında yepyeni bir ders oluşturarak bu sorunun çözümünde eğitimin katkısını artırmaya çalışmış ve böylece, gittikçe karmaşıklaşan dünyada karşılaştıkları sorunlarla baş edebilen, demokratik değerlere sahip, etkin, kurallara uyan kısacası başkaları ile yan yana problemsiz bir şekilde nasıl yaşanabileceğini bilen çocuklar yetiştirmeyi amaçlamıştır (Barth, 1991). Çünkü artık dünya, bilhassa sanayi inkılabı ve ardından çok hızlı bir şekilde meydana gelen modernleşme ve teknolojik gelişmeler neticesinde her köşesiyle/toplumuyla daha entegre olan adeta küçük bir köye benzese de insanların ilişkiler anlamında birbirinden gittikçe uzaklaştığı bir yer haline gelmeye başlamıştır.

ABD ve Avrupa'da 19. yüzyılın başlarında yaşanan bu süreç, Türkiye'de 1950'lerde başlamıştır. Bu değişimin ABD'dekine benzer bir şekilde eğitime de yansması olmuş ve 1968'de ilk defa ilkokullarda, 1998'den itibaren de kalıcı olarak ortaokullarda, içerisinde farklı sosyal bilim dallarını barındıran ve temel amacı içinde yaşadığı topluma ve küreselleşme çağına uygun etkin bireyler yetiştirmek olan sosyal bilgiler dersi okutulmaya başlanmıştır (Sever, 2015). Burada kastedilen aslında, milli manevi değerlere sahip, çağdaş değerleri benimseyen, yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi ve tarihi özelliklerini bilen, ekonominin temel kavramlarını, meslekleri tanıyan, erdemli, ahlaklı bireyler yetiştirmektir (URL1; MEB, 2018). Sosyal bilgiler dersi, tüm bu amaçları gerçekleştirebilmek adına tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerle insan hakları ve vatandaşlık bilgisi konularını disiplinlerarası bir biçimde tek çatı altında toplamıştır.

Konuları tamamen insan ve insanla ilgili her şey olan bu bilim dalları, sosyal bilgiler dersinin çok kapsamlı amaçlarına ulaşmasında içerikleriyle doğrudan ya da dolaylı katkı sağlamaktadır. Bu katkıyı en fazla sunanlardan birisi de sosyolojidir. Zira bu dersin isminin belirlenirken dahi sosyoloji [sociology] kelimesinin kökünden (social) ilham alınması, ikisinde de toplumsal amaçların ne kadar ön

planda tutulduğunu dolayısıyla iç içe olduklarını/olmaları gerektiğini göstermektedir. Sosyoloji ile sosyal bilgiler arasındaki bu derin ilişkiye geçmeden evvel sosyolojinin ne anlama geldiği hususunda bilgi vermek önemlidir.

2. Sosyoloji

Sosyoloji, socio [toplum] ve logos [bilgi, bilim] sözcüklerinden türetilmiş ve dilimize toplumbilim olarak çevrilmiştir. Etimolojik açıdan sosyoloji: “Bir arada olan insanlar, insan birliktelikleri üzerine söylenen söz” demektir ve bu kavramı ilk kullananın Auguste Comte mu (1798-1857) yoksa Fransız deneme yazarı Emmanuel-Joseph Sieyès mi (1748-1836) olduğu tartışmalıdır (Griffiths, Keirns, Strayer, Cody-Rydzewski, Scaramuzzo, Sadler, Vyain, Bry & Jones, 2019). Bu arada sosyoloji yerine sık sık kullanılan ve Condorcet (1743-1794) tarafından bulunan toplum bilimi/toplumsal bilim terimleri, hiçbir zaman tam olarak onun yerini alamamıştır (Taplamacıoğlu, 1969: 18). Zira iki ifadenin birbiri ile aynı olmadığını düşünen pek çok sosyolog vardır. Çelebi (2007: 2,3), toplumbilimde geçen “toplum” sözcüğünün modern topluma işaret ettiğini ve dolayısıyla sosyolojiye toplumbilim manası verildiğinde, insan birlikteliklerinin tarih içindeki özel bir döneminin, özel bir logos yorumu ışığında incelenmesi anlamına geldiğini, bunun ise sosyolojinin modern toplum haricindeki insan birlikteliklerine sırtını dönmesine sebep olacağını belirtmektedir. Bununla birlikte, günümüzde geleneksel-modern bölünmesinin dışında kalan ve/veya kendince bir modernlik yolu tutturarak insan birlikteliklerinin de sosyolojinin içindeki yeri tartışılır hale gelmektedir. Bu şekilde sosyolojinin ve sosyoloğun kendini sadece modern toplumla sınırlamasının, tüm toplumları inceleyebilecek tek ve genel bir sosyolojinin değil, dönem ve kültürel bazlı birden çok sosyolojinin (sosyolojilerin) ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Cangızbay, 1999). Toplumbilim ismini kullanan sosyoloji, geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekteki tüm toplumları inceleyebilmek adına hepsini modern toplum sınıfına sokan bir ön yargı ve sınıflama ile kendi bilimselliğini de zaafa uğratmaktadır. Sezal’a (2003: 6) göre de toplum bilimi, tek başına sosyolojinin içine hapsedilemeyecek kadar geniş bir anlama sahiptir. Çünkü insanı ve toplumu inceleyen coğrafya, ekonomi, hukuk, tarih, iktisat vb. tüm sosyal bilimler kümesinin hepsine atfedilebilecek bir genel ismi herhangi bir sosyal bilimlere verme yaklaşımı yanlıştır. Bu nedenle genel kabule göre sosyoloji ismini ilk defa kullandığı kabul edilen Comte’un, (ya da bir başkasının) hak etmediği bir isim babalık konumuna yükseltildiği aşikârdır. Bu kabul bizim, özellikle Comte’un sosyolojiye yaptığı büyük katkıları görmemize engel değildir lakin bu bilimin ilkelerini, kendisinden 5 asır evvel farklı bir isim [Ümran] altında belirleyen bu nedenle de “kurucu” un-

vanını başkasına kaptıran İbn-i Haldun'un hakkını da tekrar düşünmemizi şart kılmaktadır.

Sonuç olarak, modern toplum anlamında kullanılan toplumbilim ifadesinin tam olarak sosyolojiyi karşılayıp karşılamadığı hususunda tartışmaların olduğu bir gerçektir. Fakat bu bilim dalının konusunun insan ve onun içinde yaşadığı toplumla arasındaki her türlü ilişkinin bilimsel olarak incelenmesi olduğu hususunda alanda bir tartışma olmadığı kesindir. İşte bu nedenle etimolojik boyuttaki var olan kavramsal tartışmayı burada noktalarak bilim olarak sosyolojinin “ne olduğu”ndan evvel çok daha tartışmalı bir konu olan onu “kimin kurduğu” meselesine değinmek faydalı olacaktır.

2.1. Sosyoloji biliminin kurucusu

Aslında herhangi bilim dalının sıfırdan bir anda bir kişi tarafından kurulduğunun iddia edilmesi güçtür. Fakat burada “kurucu” kavramı, o alan ile ilgili o güne kadar var olan bilgileri derleyip düzenleyerek üzerine yenilerini ekleyen ve bunlarla kurduğu iddia edilen o bilimin temel ilkelerini, metodolojisini ve amaçlarını belirleyen kişi anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte kendi özel sistematiğini, metodolojisini kurarak bunlara uygun bir şekilde var olan sorunlara o güne kadar hiç bilinmeyen bilgiler üretmek ve açıklamalar getirilmedikçe, var olanlara sadece yeni bilgiler eklemek ya da mevcut olan fakat farklı isimle kendisini tanımlayan alanlarda yeni bir isimle ortaya çıkmak, yeni bir bilimin kurulduğu anlamına gelmez. Bu açıdan bakıldığında tüm bilimlerin o zamana kadar var olan birikimlerine kendi ürettiği bilgileri ekleyen, ortaya çıkan kümülatif bilgiyi düzenleyip, biçimlendirip bambaşka bir şekilde formüle ederek oluşturduğu yepyeni metodolojik yapıya kendi bulduğu ismi koyan yenilikçi zekâlar, o bilimin kurucusu olarak nitelendirilebilir.

Aslında sosyoloji, Aristo, Sokrat, İbn-i Rüşd, İbn-i Haldun, John Locke, Montesquieu, David Hume, Jean-Jacques Rousseau, Saint Simon, Frederic Le Play, Auguste Comte, Karl Marx, Emile Durkheim ve Max Weber gibi birçok filozof ve bilim insanının katkılarıyla oluşmuş bir bilim dalıdır (Hughes,1985:67; Swingewood,1998). Zira insanlığın ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren oluşmaya başlayan toplumsal yapıda her dönem kendine özgü değişik sorunlar yaşanmış, dolayısıyla bu alanın bir bilim dalı olarak kabul edildiği 19. yüzyıldan önceki dönemlerde de toplumsal örgütlenme-düzen ilkelerini belirtmek ve yaşanan toplumsal sorunlara bir çözüm yolu bulmak için düşünenler hep olmuştur. Örneğin Platon (MÖ 427-347) ve Aristo (MÖ 384-322) yazılarında, toplumsal farklılaşma/ çatışma/birlik isteği, iş bölümünün gelişmesi, eşitsizlik ve özel mülkiyet problemlerine ilişkin çeşitli sosyolojik temalara toplum temelinde değinmişlerdir. Ancak